

1. Птушкін Д. А. Організаційні заходи та визначення напрямів розслідування шахрайств, учинених щодо об'єктів нерухомого майна громадян, відповідно до типових слідчих ситуацій. Прикарпатський юридичний вісник. 2015. № 3 (9). С. 151-154.
2. Захарова Г. В. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства у сфері туризму, вчиненого організованою групою: дис. канд. юрид. наук (12.00.09). ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2021. 246 с.

УДК 343.143
DOI: 10.31733/17-03-2023-397-399

Володимр ФЕДЧЕНКО
професор кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СВІДОК ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Відповідно до положень Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний, конституційний лад, економічна безпека, громадська безпека та інші життєво важливі національні інтереси є тими об'єктами, захист яких від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру покладається в основу забезпечення безпеки України. До того ж, Національна поліція є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

В сучасних умовах боротьба правоохоронних органів зі злочинами, що зазіхають на основи національної безпеки України вимагає від останніх вдосконалення не лише методів та способів документування такої протиправної діяльності, але й своєчасного та ефективного здійснення забезпечення безпеки учасників кримінального процесу, які співпрацюють з правоохоронними органами та сприяють розслідуванню [2, с. 317].

Наряду з іншими учасниками кримінального провадження суттєве значення з питань встановлення обставин кримінального правопорушення, які підлягають доказуванню мають дані, що отримані від свідків (очевидців) такого злочину.

Злочини проти основ національної безпеки України відносяться до категорії тяжких та особливо тяжких, і як правило вчиняються організованими групами, злочинними організаціями. Ефективне та всебічне розслідування вказаної категорії злочинів для з'ясування усіх обставин, що підлягають доказуванню вимагає проведення значної кількості слідчих та негласних слідчих (розшукових) і інших процесуальних дій з метою отримання достовірних відомостей щодо обставин злочину.

В переважній більшості випадків суттєву допомогу в сприянні слідчим органам під час їх доказової діяльності щодо збирання, отримання, перевірки та оцінки вже отриманих доказів надають викривачі, заявники, потерпілі, свідки (очевидці) злочину тощо. Водночас, намагаючись зашкодити ефективності розслідування злочинів проти основи національної безпеки України члени організованих груп, злочинних організацій намагаються застосовувати всі форми такої протидії, і в першу чергу під їх вплив підпадають свідки, потерпілі, експерти тощо. Не гребують вживати до вказаної категорії учасників кримінального провадження й відповідних заходів з протидії розслідуванню у різних їх проявах. З цією метою організують застосування різних форми впливу на викривачів, заявників, потерпілих, свідків, експертів, а саме: підкупають таких учасників кримінального провадження, піддають їх фізичному насиллю, або психічному впливу з одночасними погрозами застосування фізичного насилля щодо них самих, членів сім'ї, близьких родичів, або погрожують знищити майно.

Саме тому під час здійснення кримінального провадження існують випадки, коли свідки, потерпілі відмовляються давати показання чи ухиляються від процесуальних дій, або змінюють свої попередні свідчення, надають неповні чи недостатньо чіткі показання з огляду на реальну чи потенційну загрозу застосування в ході кримінального провадження до них, членів їхніх сімей, особистого майна чи близьких родичів насильства або інших форм протиправного впливу з боку зацікавлених осіб [2, с. 317]. Свідки, потерпілі потрапляючи під вплив вищевказаних суб'єктів, як правило змушені змінювати попередньо надані свідчення, надавати завідомо неправдиві свідчення, або ж взагалі не давати показань та не відповідати на запитання [3, с. 119].

Остаточну правову оцінку отриманих у рамках кримінального провадження доказів щодо події, яка відбулася та кримінально-правову кваліфікацію діям особи, як і вирішення питання про її винність та вид покарання законом покладено на суд. Зважаючи на специфіку вказаних злочинів і тяжкість покарання, яке передбачене законодавством про кримінальну відповідальність, ймовірність вжиття злочинцями заходів з протидії розслідуванню та здійснення незаконного впливу, аж до знешкодження учасників кримінального провадження є дуже високою [4, с. 317].

За вимогами кримінального процесуального кодексу досліджуючи докази вітчизняний суд зобов'язаний обґрунтовувати свої висновки лише за допомогою тих показань, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання (п. 16 ч. 1 ст. 7 та ч. 4 ст. 95 КПК) [5]. А тому, дуже важливо не лише провести ефективно досудове розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, але й вжити відповідні заходи щодо забезпечення безпеки таких учасників та додаткової мотивації, і готовності потерпілих, викривачів, свідків підтверджувати надані під час досудового розслідування свідчення та підтримувати їх у суді.

Одним із напрямків беззаперечної та впевненої участі свідка, потерпілого, викривача з надання правдивих показань під час судового розгляду справ такої категорії є вжиття відповідних заходів, що гарантують належне забезпечення їх особистої безпеки, у тому числі безпеки членів сім'ї, близьких родичів тощо.

А втім, найчастіше, захист свідків здійснюється шляхом надання їм фізичної особистої охорони – чотирьох-шести спец призначенців, які по чергово супроводжують свідка (його близьких родичів та членів сім'ї), що вимагає значних ресурсних і фінансових витрат. Хоча, як свідчить практика вказані заходи на жаль не забезпечують такій особі сто відсоткової безпеки за місцем проживання, місцем відпочинку, чи у багато людних місцях. Достатньо згадати вбивство 30.10.2017 року учасниці антитерористичної операції Аміни Окуєвої [6], вбивство 23.03.2017 року у м. Київ екс депутата Державної думи РФ Вороненкова Дениса, який був цінним свідком і давав показання у справі проти Януковича та свідчення щодо контрабанди у ФСБ [7]. 25.10.2017 року замах на вбивство народного депутата України Ігоря Мосийчука з використанням вибухового пристрою, під час якого загинуло два охоронця [8].

Діюча редакція Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» є недосконалою з питань перевірки інформації про загрози, прийняття та виконання рішення про застосування (припинення виконання) заходів із забезпечення безпеки та не враховує ряду критеріїв, за якими мають прийматися зазначені рішення [9].

У кожному конкретному випадку виходячи з реальної ситуації, що склалася необхідно правильно оцінити не лише рівень тієї загрози, що може існувати, але і її реальність. Під час такої оцінки, бажано з дотриманням вимог щодо таємниці слідства залучати й відповідних професійних фахівців, психологів, щоб визначитися у критеріях «необхідності та достатності засобів захисту», як про це зазначено у Законі [1]. Вказані аспекти будуть лише сприяти у визначенні пропорційності застосування необхідних заходів забезпечення особистої безпеки відповідно до характеру існуючої загрози викривачу, потерпілому, свідку у такому кримінальному провадженні.

Не сприяє ефективності застосування заходів безпеки і значна кількість передбачених законом суб'єктів (органи слідства, прокуратури, суду тощо) з дискреційним характером повноважень щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. На жаль, в Україні немає і державної програми захисту свідків на зразок Федеральної Програми Захисту Свідків (WITSEC), яка існує у США [10].

В Україні відсутній ефективний, належний та відповідний орган з повноваженнями щодо забезпечення особистої безпеки та захисту свідків, потерпілих і інших учасників у

кримінальному провадженні, коли така загроза існує. Враховуючи реалі сьогодення, існуючий характер та природу загроз доцільно було б передбачити єдиний державний орган скажімо (Національну службу захисту у кримінальному провадженні) з територіальним управлінням та підрозділами швидкого реагування наділеними повноваженнями щодо проведення оперативно-розшукових заходів, здійснення інформаційно-аналітичної, експертної тощо роботи. Доцільно також, розширити та конкретизувати права і обов'язки як осіб, що беруться під захист, так і підрозділів органу, що забезпечує цей захист, чітко розписавши порядок та умови здійснення заходів безпеки, режим їх здійснення, терміни, форми заохочення, часові рамки застосування певних заходів, додаткові вимоги щодо здійснення тощо.

Концентрація повноважень із забезпечення безпеки учасників кримінального провадження в єдиному державному органі дозволить не лише суттєво зменшити випадки витоку інформації з питань забезпечення такої безпеки, але й сприятиме оперативному вирішенню правових та організаційних питань у цій сфері, і при необхідності більш ефективно та своєчасно застосовувати належні технічні засоби щодо організації і здійсненні таких заходів відповідними службовими особами з повноваженнями забезпечення безпеки відносно учасників кримінального провадження, особливо таких як викривач, потерпілий, свідок.

1. Про Національну безпеку України: Закону України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

2. Павлова Н., Федченко В. Підозрюваний як учасник кримінального провадження у справах про національну безпеку України. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 11 березня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 317-319.

3. Семків Т. Удосконалення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017 № 3. С. 119-128.

4. Павлова Н., Федченко В. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, як один з чинників поліпшення Національної безпеки України. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 317-319.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

6. Вбивство Окуєвої: до суду скерували ще один обвинувальний акт щодо злочинного угруповання. Радіо Свобода 06.07.2021 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-okuyeva-vbyvstvo-sprava-sud/31344165.html>.

7. Убивство Вороненкова. РБК Україна подробности. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ubiystvo-voronenkova-podrobnosti-1490267773.html>.

8. СБУ: замах на Мосійчука організували спецслужби Росії. BBC NEWS Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-43654561>.

9. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH6IX00A>.

10. Програми Захисту Свідків США. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.